Dvojmesačník XI. - XII. | VIII. ročník/2007 | číslo 06 | 139 Sk

ZBRANE STRELCI A LOVCI

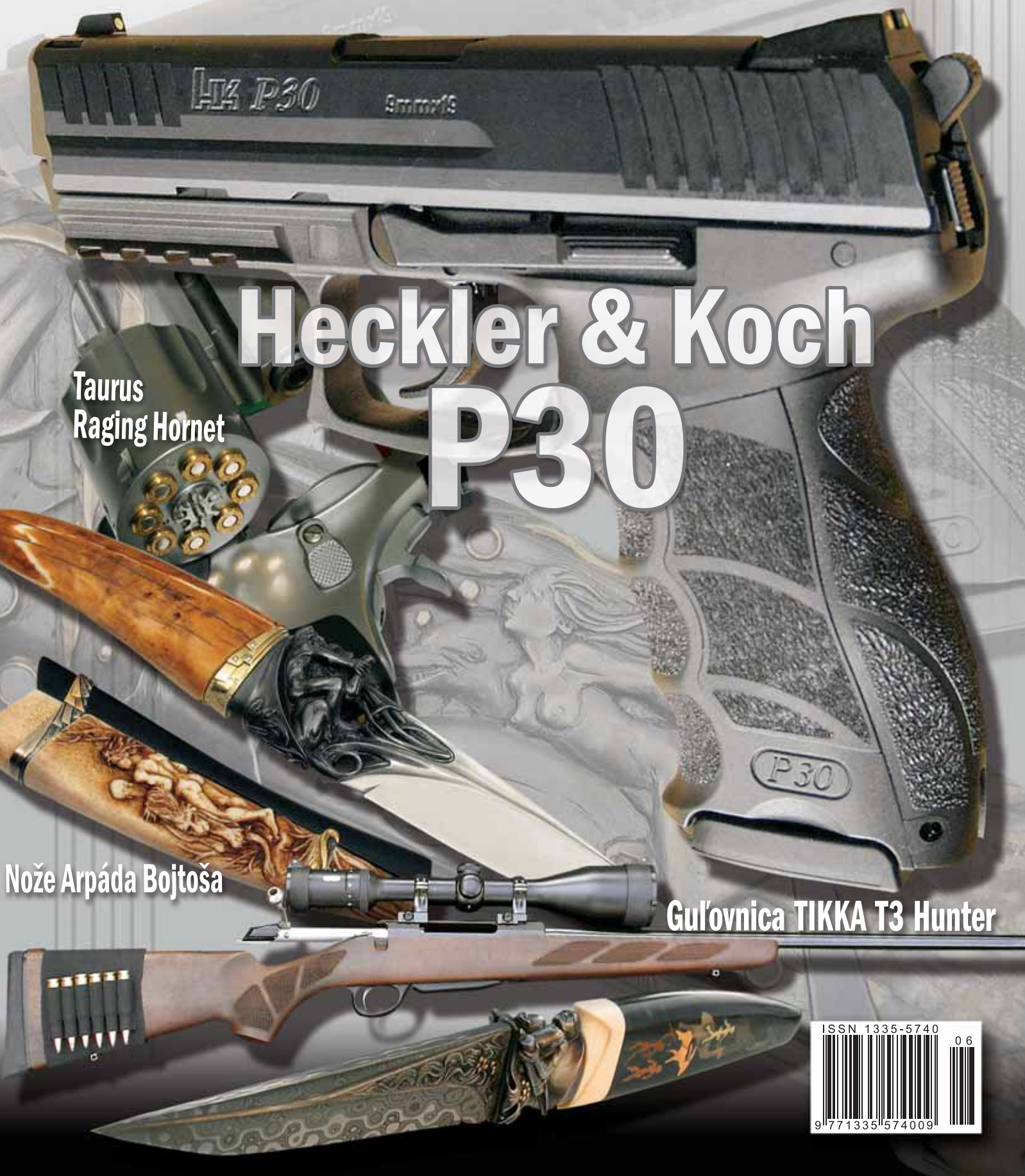

Heckler & Koch P30

Taurus Raging Hornet

Nože Arpáda Bojtoša

Guľovnica TIKKA T3 Hunter

ISSN 1335-5740
06
9 771335 574009

SOKOLIARSTVO

História sokoliarstva I.

Už praveký človek stotožňoval dravé zvieratá s predstavou sily a rýchlosti. Dravé vtáky zase so silou, rýchlosťou a obratnosťou. Kresby rôznych zvierat objavené na skalách a v jaskyniach po celom svete to dokazujú. Symboly vtákov, ale najmä dravých, sú známe napríklad na stenách jaskýň z čias Asýrčanov a Chetitov. Egypťania zobrazovali jedného zo svojich najvyšších bohov – Hora ako sokola alebo človeka s hlavou sokola. Na týchto výjavoch však chýbajú jasné náznaky lovu s dravými vtákmi. Môžeme predpokladať, že lov s dravými vtákmi existuje viac ako 4 500 rokov.

V okolí mesta **Serektas**, asi 280 km od hlavného mesta Kazachstanu Alma Aty sa dodnes zachovalo viacero dobre viditeľných skalných kresieb s loveckými motívmi. Mnohé pochádzajú z doby bronzovej v rozpätí rokov 2500 až 1800 pred n. l. Najzaujímavejšie sú kresby jazdca sediaceho na koni s orlom (berkutom) na pravej ruke, v typickom aziatskom klobúku. Vôbec prvé, nesporné zobrazenie sokoliara je na pieskovcovom reliéfe z chetitskej kultúry, ktorý bol objavený pri vykopávkach ruín prastarého mesta **Bogazkab** v Malej Ázii na území dnešného Turecka. Pochádza z 13. storočia pred n. l. a je to najstarší zachovaný dôkaz o existencií sokoliarstva na Zemi (obr. 1). Druhé nespochybniteľné zobrazenie sokoliara, ale už priamo pri love. je tiež na pieskovcovom reliéfe, ktorý sa našiel pri vykopávkach ruín paláca vládcu Sorgona II. (722 – 705 pred n. l.) v meste **Chorsabad**, v údolí rieky Tygris neďaleko Ninive (obr. 2). Súčasným najstarším písomným dokladom o love s dravými vtákmi v Indii je spis gréckeho historika Ktesiasa z 5. storočia pred n. l., ktorý pôsobil ako osobný lekár perzského kráľa Artaxerxa II.a napísal dielo Persika.

Nimród – potomok biblického Noeho po potope sveta, mal loveckú družinu, ktorú tvorilo osemtisíc mužov, osemsto vycvičených orlov a sokolov a rovnaký počet gepardov vycvičených na lov antilop. V galorománskej oblasti sa na konci 4. a v 5. storočí zmieňuje o sokoliarstve ako prvý Paulinius. V Kartágu si v tom čase sťažuje Augustín na chovanie germánskych Vandalov, ktorých sprevádzajú psy a dravé vtáky. **Mongolo-Tatari** videli v love seriózne vyučovanie a praktické cvičenie s prípravou vojakov na bojovú činnosť. Práve oni priam geniálne prirovnali lov s dravými vtákmi k „sestre vojny“, v ktorej išlo v praveku, ale aj dnes o veľa životov. Musím priznať, že pri útoku dravca na korisť ide stále o život. Na piedestál umenia lovu s dravými vtákmi história zaradila práve ázijské kmene, ktoré pravdepodobne ako prvé začali využívať biologický pud sebazáchovy dravých vtákov vo svoj prospech. Bez pudu sebazáchovy by sme tu neboli a nebudú ani ďalší po nás.

Číňania – Cháni odpradávna nazývali svoj štát Čung-kuo, čiže ríša stredu. Tento názov pochádza z obdobia pred vyše 3000 rokmi. V niektorých starých publikáciách sa Čína nazýva Cathaj, podľa národa Kitanov, ktorý pod čínskym názvom Liao, panoval v severnej časti Číny v rokoch 907 – 1125. Podľa prastarých čínskych legiend

1) Kópia pieskovcového reliéfu, objaveného pri vykopávkach ruín mesta Bogazkab 1300 rokov pred n. l.

2) Zobrazenie sokoliara na pieskovcovom reliéfe objavenom pri vykopávkach ruín mesta Chorsabad

3) Každoročne začiatkom marca vychádzal Kublajchán z Cambalucu v prenosnom šiatri, ktorý niesli štyri slony

7) Sokolí cisár Fridrich II. so svojou suitou si vyberá sokoly na lov žeriavov

6) Strieborný terčík so sokoliarom na koni. Nález zo Starého Mesta na Morave pri Uhorskom Hradišti

5) Bronzové nákončie opasku z Moravského Jána zobrazuje sokoliara s dravým vtákom na ruke

a povestí, považujú historiografi sokoliarstva za pionierov lovu s dravými vtákmi, práve **altajský kmeň Kitanov**. Pod Džingischánovým vedením (1162 – 1227) sa menil kmeň mongolov na národ. Na jeho dvore sa spomína takmer sedemtisíc členná skupina sokoliarov. Bol to muž, ktorý zmenil politickú mapu Ázie a otriasol celým euroázijským kontinentom. Keď **Džingischán**, na ktorého dvore slúžili tisícky sokoliarov v roku 1227 zomrel, jeho nástupcovia pokračovali v dobyvateľských vojnách. Inváziu do Európy viedol chán Batu, Džingischánov vnuk. Marco Polo, známy stredoveký cestovateľ a benátsky kupec (1254 – 1324), popisuje vo svojom cestopise grandiózne lovecké výpravy ďalšieho Džingischánovho vnuka, piateho veľkého chána Mongolov – **Kublajchána** (1260 – 1294), ktorý vydržiaval najväčšie počty sokoliarov v histórií a na ktorých sa osobne zúčastnil. Každoročne začiatkom marca vychádzal Kublajchán z Cambalucu v prenosnom šiatri, s hodvábnymi a bohato zlatom popretkávanými závesmi, ktorý niesli štyri slony (obr. 3), zvonku bol potiahnutý levími kožušinami. V chánovom prenosnom príbytku bolo neustále 12 najlepších sokoliarov s 12 bielymi sokolmi loveckými, ktorí mu krátili chvíľu. Výpravu sprevádzalo na koňoch asi 10 000 sokoliarov a chytačov dravcov ako aj vojakov. Vycvičených dravcov, najmä sokolov loveckých, sťahovavých a rárohov bolo niekoľko tisíc.

Rôzne historické pramene, ale aj písomné svedectvá o existencii sokoliarstva v dávnej **Perzii** a v arabskom svete sú veľmi kusé. Súvisí to s Koránom, ktorý nedovoľoval zobrazovať zver a ľudí, ani v ornamente, nehovoriac už o veľmi špecifických opisoch lovu človeka s dravými vtákmi. Perzskí vládcovia lovili predovšetkým z koňa. Pri love gaziel sa používali sokoly spolu s chrtmi, orly používali na lov veľkej zveri, napríklad diviakov a srncov. K telesnej stráži perzských vladárov patrili neskoršie aj tisícky sokoliarov. Práve Perzia sa považuje za „centrum“ lovu s dravými vtákmi na Blízkom východe, odkiaľ sa rozšíril do ostatných krajín arabského sveta (obr. 4). Na potvrdenie toho môžu slúžiť verše z básne arabského spisovateľa Abu Duad aľ-Ijadi (cca 480 – 550 roky n. l.). V jednej časti sa píše: „Otrok, prisluhujúci pánovi na poľovačke, musí byť tak bystrý a rýchly, ako sokol prudko sa vrhajúci z oblačného neba na bažanta“.

Z európskeho priestoru máme prvé záznamy kráľa Longobardov **Rotchara**, z roku 643 keď vydal súbor zákonov, v ktorom sa prvýkrát v histórií spomínajú takzvané „Kráľovské lesy“, kde stromy, na ktorých sú hniezda jastrabov alebo iných dravých vtákov, boli pod kráľovskou ochranou. Vykrádanie hniezd sa kruto trestalo. **Karol Veľký** (768 – 814), franský panovník vydal okolo roku 800 „Kapitulárie“, ktoré obsahovali podrobné ustanovenia o jednotlivých druhoch zveri. Zaoberali sa opaterou sokoliarskych dravcov a vymedzovali právomoci profesionálnych kráľovských lovcov, ktorí sa delili na lovcov raticovej zveri – „besarii“, loveckých psiarov – „veltrarii“, lapačov kožušinovej zveri, najmä bobrov a vydier – „beverarii“ a sokoliarov – „falconarii“. Kto porušil výsostné kráľovské právo lovu v kráľovských lesoch, toho podľa kapitulárií postihol krutý trest. Musel zaplatiť pokutu 60 šilingov. V tom čase mala krava hodnotu 1 šiling, kobyla 3 a žrebec 6 šilingov. Hodnota loveckého sokola bola 3 až 12 šilingov. Bol to snáď prvý sokoliarsky zákon, ktorý pevne určoval trestné sankcie. Tie sa tvrdo uplatňovali ďalších skoro tristo rokov.

Neznámy autor „Fuldských análov“ z rokov 714 – 882 v súvislosti s Veľkou Moravou doslova píše, že v roku 869 **Svätopluk I.** (871 – 894). lovil so sokolmi: „Cum falconibus ludum exercens“. Dôkazom rozvinutého sokoliarstva vo Veľkej Morave je aj zachované **bronzové nákončie** opasku. Zobrazuje sokoliara s dravým

4) Sokoliar na púšti

História sokoliarstva I.

vtákom na ruke. Jeho oblečenie pripomína súčasný slovenský, detviansky kroj. Nákončie bolo nájdené v Moravskom Jane (obr. 5). Ďalším dôkazom je nález **strieborného terčíka** v Starom Meste na Morave, na ktorom je jazdec na koni, držiaci na ľavej ruke dravého vtáka. Terčík bol nájdený v roku 1949 pri archeologickom výskume pri Uhorskom Hradišti. Trochu poškodený obraz je tepaný do strieborného plechu o priemere 44 mm. Originál je uložený v archeologickom oddelení Moravského múzea v Brne (obr. 6).

Pravdepodobne z 13. storočia sa v Európe zachovala v latinčine najstaršia učebnica lovu s dravými vtákmi: **„De natura avium et de arte venandi cum avibus** – O prirodzenosti vtákov a o umení lovu s vtákmi“, ktorej autorom je priekopník vedeckej ornitológie a najvýznamnejší sokoliar v stredoveku, rímsky cisár a nemecký kráľ **Fridrich II., Hohenštaufský** (1194 – 1250), nazývaný tiež „sokolí cisár“. Bol synom Henricha VI. a vnukom Fridricha I. Barbarossu (Červenej brady). Pri otcovej smrti mal len tri roky. Na trón nastúpil ako 18. ročný. Oficiálne mal dvoch synov. Prvého Henricha dal v roku 1220 zvoliť za kráľa. Druhý Konrád IV. (1250 – 1254), vládol po jeho smrti, keď po náhlej chorobe „sokolí cisár“ zomrel v bitke proti pápežovi **Gregorovi IX.** v Apulii roku 1250, ktorý bol tiež sokoliarom. Mal aj syna Manfreda, ktorý bol „ľavobočkom“ a po smrti brata Konráda IV. bol vyhlásený za vladára obojakej Sicílie (Neapolsko a Sicília) a v roku 1258 sa dal v Palerme korunovať za kráľa. Práve **Manfred** sa zaslúžil o nehynúcu slávu svojho otca „sokolieho cisára“, ktorého niektorí autori označujú za spoluautora osem zväzkového najstaršieho a najfundovanejšieho diela o ornitológií a sokoliarstve. Vďaka svojej originalite, rozmetal týmto dielom všetky vtedajšie pravidlá scholastického myslenia, ktoré bolo dovtedy poplatné Aristotelovi (obr. 7).

Za vlády uhorských kráľov **Belu IV.** (1235 – 1270) a **Ondreja III.** (1290 – 1301) vzniklo „Falconarii regii – Kráľovské sokoliarstvo“, a sám kráľ bol najvyšším sokoliarom. Belo IV. razil vlastné mince. Na jednej sedí na koni so sokolom na ruke. Na druhej je dravec na ulovenom zajacovi. Uhorský kráľ **Ľudovít I., Veľký** (1370 – 1382), mal vrchného sokoliara **Ladislava Ungarusa**, autora knihy o sokoliarstve: Magister aucupatorium herodiorum – Učiteľ lovu volaviek. Uhorský kráľ **Matej Korvín** (1458 – 1490), organizoval asi najskvelejšie poľovačky na našom území, na ktorých sa často zúčastňoval so sokolmi.

Svätý Trifon (15. storočie), sokoliar ruského cára Ivana Hrozného

8) Obraz svätého Trifona so sokolom na pravej ruke

9) Ceremoniál pasovania za najvyššieho cárovho „Sokolničija“. Cár Alexej Michailovič Romanov v kresle

10) Modrý kurfirst Klemens August z rodu Wittelsbachov, arcibiskup v Kolíne nad Rýnom

11) Sokoliari pod hradom vo Veľkom Šariši

(1530 – 1584). Legenda hovorí, že mu uletel pri love neďaleko osady Naprudnyj, terajšej ulice Trifonovej v Moskve, najlepší cárov biely sokol. Nazlostený cár mu pod trestom smrti prikázal, aby ho do troch dní priniesol. Trifon odišiel do blízkeho lesa „Sokolničij“, ale sokola sa mu nepodarilo nájsť. Celý vysilený na tretí deň zaspal. V sne sa mu zjavil jeho patrón, svätý Trifon na koni s bielym sokolom na ruke. Povedal mu, kde v lese nájde sokola, sediaceho na borovici. Po prebudení našiel sokola na opísanom strome, privolal na ruku, a stihol ho tesne pred určenou lehotou odovzdať cárovi (obr. 8).

Francúzsky kráľ **Ľudovít XIII.** (1610 – 1643) bol sokoliarom a autor Charles d´Arcusia s dielom **La Fauconniere**, úspešne nadviazal na dielo „sokolieho cisára“ Fridricha II.

Ruský cár **Alexej Michailovič, Romanov** (1645 –1676), „cár sokoliarov“. Napísal prvú poľovnícku príručku **„Urjadnik“** (Regule), ktorá obsahuje aj sokoliarstvo. Za jeho vlády bol v Rusku, ale aj v celej Európe najväčší počet sokolov a sokoliarov, ktorí mali sokoliarske oblečenie so znakom cára. Jeho príkazom boli všetky „krečety“ v ríši, či už v prírode alebo v zajatí, predmetom štátneho monopolu. Poznal po mene všetkých svojich takmer 300 sokoliarov (obr. 9).

V prvej polovici 18. storočia žiara sokoliarstva v Európe postupne, aj bez výslovných zákazov pozhasína. Poslednými panovníkmi, za vlády ktorých ešte existovali sokoliari, boli rakúsko – uhorský cisár Jozef I. a český kráľ Karol VI. Hodno spomenúť ešte hessenského miestodržiteľa a **„Modrého kurfirsta“ Klemensa Augusta** z rodu Wittelsbachov, arcibiskupa v Kolíne nad Rýnom (obr. 10). Posledným vysokým hodnostárom, vášnivým sokoliarom bol miestodržiteľ **„Divoký markgráf“ – Carl Wilhelm Friedrich von Brandemburg – Ansbach** (1713 – 1738), ktorý si vydržiaval viac ako 50 sokoliarov. Obrovskými nákladmi na sokoliarstvo priviedol krajinu na pokraj štátneho bankrotu. Počas svojho 25-ročného vládnutia, ulovil najmenej 34 429 kusov zveri.

Tieto skutočnosti sa odzkadlili v takmer 50 názvov obcí na Slovensku, ktoré poukazujú len na kráľovských sokoliarov. Situovanie obcí v teréne, viac menej zodpovedalo životným podmienkam dravých vtákov. Spomeniem aspoň niektoré, Dravce, Halla pri Nitre, Jastrabá (Jeztreby), Jastrabie nad Topľou, Jastrabie pri Michalovciach, Jastrabie Korčany, Krahule, okres Žiar nad Hronom, Vyšný a Nižný Orlík, Orlov, Orlová, Orlové, Sakalos (teraz Ipeľský Sokolec), Opatovský Sokolec, Sokoľ v okrese Košice, Sokolce, Sokolče, ktoré sa spomínajú už v 12. storočí, ako majetok panstva Likava v okrese Ružomberok, Sokolová, dnes Salka v okrese Nové Zámky, Sokolčie, Sokolná, Sokolníky, Sokolovce v okrese Piešťany, ktoré sa spomínajú už v roku 1293 (kniha Názvy miest a obcí Slovenska uvádza, že obyvatelia Sokoloviec sa živili sokoliarstvom), Sokoľany v okrese Košice, Šarišské Jastrabie, Šarišské Sokolovce, Trenčianske Jastrabie, Zemplínske Jastrabie a mnohé ďalšie (obr. 11). Podľa sokola loveckého, ktorého nazývali „klečen“ alebo „kľačan“ (z ruského „krečet“) boli pomenované ďalšie slovenské obce Kľačanov-Klečenov, Zemplínsky Klečenov, dnes Zemplínska Nová Ves, Kľačany v okrese Trnava, Klačany v okrese Žiar nad Hronom, Čierne Klačany v okrese Nitra, Hronské Klačany v okrese Levice, Kapušianske Kľačany, Liptovské Kľačany, Slovenské Kľačany v okrese Veľký Krtíš, Turčianske Kľačany, Kľačany, dnes Kľače v okrese Žilina a Košický Klečenov.

Koho zaujíma história sokoliarstva podrobnejšie, môže si ju prečítať v knihe **SOKOLIARSTVO, 1. diel „História sokoliarstva“**, ktorá vychádza vo vydavateľstve Epos.

Autor: Tomáš Krivjanský

Foto prevzaté z:
Flint E. Vladimír, Sorokin G. Alexander: Sokol na perčatke, vydavateľstvo Egmont Rusko Ltd. 1999; archív Marián Poliak; foto Terece J. Gilbert; Vadim Gorbatov; K.V. Lebedev; repro Ladislav Fekete; Naše poľovníctvo; Ing. Ladislav Molnár, CSc., Dr. Štefan Teren

Sokoliarstvo

NOVINKA

Sokoliarstvo ako jeden zo zákonom uznaných spôsobov lovu zveri s dravými vtákmi sa teší stálej obľube, aj keď sa mu aktívne venuje len niekoľko nadšencov.
V bývalom Československu bolo vydaných päť odborných sokoliarskych publikácií od českých autorov.V slovenskom jazyku vyšli dve diela, jedno krátko po zamatovej revolúcii a druhé už za existencie samostatného štátu v roku 2004.
Na Slovensku teda chýba súborná monografia, ktorá by problematiku sokoliarstva rozobrala vo všetkých súvislostiach, vrátane vzťahu k slovenskému sokoliarstvu. Na túto úlohu sa podujal sokoliar, lesník a poľovník Tomáš Krivjanský vo vydavateľstva EPOS. Vzhľadom na rozsiahly obsah jednotlivé témy postupne spracuje v samostatných celkoch, ktoré budú tvoriť diely súbornej monografie.
Veríme, že prvý diel pod názvom „Sokoliarstvo – História sokoliarstva“ poteší nie len poľovníkov, ornitológov a sokoliarov, ale zároveň prispeje k popularite sokoliarstva medzi milovníkmi prírody a mládežou.